

Výchova člověka k multikulturní komunikaci

Autor: Lucie Kudová

Abstract

Upbringing of Man towards Multicultural Communication. – Our mutual aim is to learn to live in a multicultural society, consisting of many different socio-cultural groups. Co-existence with members of minorities must be based on principals of tolerance, respect, dialogue and constructive co-operation. Good relationship is the relationship of equal communicating partners, when one respects the other, strives to understand his views and to respect his values, and at the same time is also ready to carry on a dialogue with him. Multicultural co-existence is possible between partners, which keep their own identity and who are aware of who they are. At the same time, they are tolerant and are not afraid to take responsibility for their decisions and actions. Therefore today we need to devote an emphasized attention to multicultural education, of which a question of multicultural communication is a part. It is this communication that also creates the risk of misunderstanding.

Keywords: Multiculturality, Identity, Communication, Dialogue, Discourse Ethics, Education

Klíčová slova: multikulturalita, identita, komunikace, dialog, diskursní etika, výchova

(Pozn. ed.: Příspěvek byl přednesen na mezinárodní konferenci *Multikulturalita jako princip výchovy a vzdělávání*, kterou pořádala Katedra občanské výchovy a filosofie na Pedagogické fakultě UK v Praze 9. listopadu 2006.)

Žijeme v globalizovaném světě se vzájemnou provázaností a závislostí států a mnoha odlišných kultur. Současným velmi vážným problémem je často vážnoucí komunikace mezi kulturami. Většina zbytečných střetů a nedorozumění vzniká právě tím, že neznáme a nesnažíme se pochopit druhou kulturu.

Mnohdy se domníváme, že úspěšnou komunikaci s jinou kulturou zaručí pouhá znalost cizího jazyka. Ovládnání cizího jazyka nám jistě usnadní komunikaci s druhou stranou, ale k plnohodnotné multikulturní komunikaci nestačí. Musíme se současně naučit chápat druhé, rozumět jim se všemi jejich odlišnostmi, způsoby chování a pravidly soužití. Méně častá pak bude situace, kdy lidé sice zvládnou cizí jazyk, ale přesto neporozumí kultuře národa či etnika s ním spjaté.

Na samém počátku multikulturní komunikace musíme opustit stanovisko, že právě ta naše kultura je nejlepší, že naše zvyky, rituály, tradice, hodnoty jsou ty nejsprávnější, nejzávažnější. Tím, že si připustíme existenci dalších, stejně hodnotných kultur, předejdeme tzv. etnocentrismu.

Etnocentrismus znamená posuzování jiných kultur podle měřítek naší vlastní. Protože jsou mezi lidskými kulturami tak hluboké rozdíly, není žádným překvapením, že lidé pocházející z jedné kultury často jen obtížně přijímají myšlenky nebo chování kultury jiné. Musíme se snažit dosáhnout toho, aby nám v nezaujatém pohledu na život jiných národů nebránily specifické rysy naší vlastní kultury (Giddens 1999: 39).

Jestliže žijeme v provázaném světě, musíme pečovat o vzájemné vztahy. A pouze vztah, ve kterém druhého vnímáme jako partnera, je ten správný. Dobrý vztah je vztah rovných komunikujících partnerů, kdy jeden má úctu k druhému, kdy se snaží toho druhého pochopit, porozumět jeho názorům, respektovat jeho hodnoty. Zároveň je připraven učit se od druhého, vést s ním dialog. V současné době musíme věnovat zvýšenou pozornost právě multikulturní výchově, jejíž součástí je otázka multikulturní komunikace.

Vychováváme proto již děti od nejtělejšího věku (v rodině, ve škole, prostřednictvím médií) k toleranci k odlišnému, tj. k uvědomování si a respektování kulturních odlišností. Dnešní děti mohou cestovat do jiných zemí, naopak doma se setkávají s cizinci, přistěhovalci, etnickými minoritami, a to i ve školních lavicích. Což s sebou přináší každodenní nutnost soužití s ostatními, nutnost multikulturní komunikace.

A právě komunikace vytváří velké riziko nepochopení. Pokud bychom měli všichni stejnou minulost, zvyky, tradice a sociální zkušenosti, byla by vzájemná komunikace snadnější. Ale my však pocházíme z nejrůznějších koutů naší planety, máme jinou kulturu, jiný etnický původ, jiné zkušenosti, představy, návyky, jiná přání a očekávání. Na stejné situace reagujeme odlišným způsobem. Jinak si vysvětlujeme, chápeme komunikační výzvy našeho partnera v komunikaci. Tj. do komunikačního procesu vstupujeme s odlišnými způsoby vnímání a hodnocení skutečnosti.

Na co se tedy při výchově k multikulturní komunikaci musíme především zaměřit? V první řadě na předpojatost a předsudky, se kterými již ke komunikaci přistupujeme. Naše mínění o lidech s odlišným kulturním zázemím je ovlivněno často negativními informacemi a zkušenostmi s podobnými jedinci, které jsme získali tzv. z druhé ruky, a jimiž se necháme manipulovat. To, že díky tomuto faktoru mnohdy ubližujeme a nedáme druhému šanci, si ani nepřipouštíme.

Dále je nezbytné zaměřit se na odlišnosti vnímání, vidění různých věcí kolem nás, na to, jak vidíme druhé, a naopak, jak druzí vidí nás. Je třeba si uvědomit, že náš pohled na věc, čin, člověka je sice jedinečný, nikoli však jediný. Na světě může být víc „pravd“, protože lidé vidí jednu věc, situaci, zážitek, člověka z mnoha úhlů, tedy odlišně. Tyto odlišnosti ve vidění a vnímání způsobují rozdílné zkušenosti, informace, hodnotový systém, který přejímáme ze svého kulturního prostředí. Každému z nás se svět rozkrývá, odhaluje jinak. Souvisí to s našimi rozdílnými horizonty smyslu. Každá cesta k pravdě vede přes uvědomění si mnohoznačnosti a složitosti skutečnosti. Nesmíme se však spokojit s konstatováním, že každý má svou pravdu, že vlastně vše je relativní. Naopak naším cílem musí být snaha porozumět druhému, domluvit se, případně najít společné řešení situace.

To se nám podaří jedině tehdy, když se vydáme cestou vzájemného vyjasňování svých stanovisek, nahlédnutí problému očima svého partnera, ne cestou striktního požadavku přizpůsobení toho druhého obrazu svému. Správný postup, ve vztahu ke společenským

menšinám, je naučit se přijmout druhého i s jeho odlišnostmi, ocenit jeho jinakost a nechtít ho pouze sám sobě přizpůsobit, tj. přizpůsobit většině.

Přestože všichni žijeme v jednom světě, každý z nás má tedy ještě ten „svůj svět“. Proto je důležité najít společně přijatelné zdůvodnění pro normy vzájemného soužití, na nichž se budeme schopni dohodnout. Jakou cestou se můžeme k tomuto komunikativnímu společenství přiblížit, nás může naučit diskursní etika.¹ Ta umožňuje, aby se lidé se zcela odlišnými názory spojili a předložili pravidla obecně přijatelného jednání. Komunikace se tedy musí odehrávat tak, že každá komunikující strana je ochotna zkoumat, zda má pravdu, a nechce okamžitě, aby jí bylo „dáno za pravdu“. Diskursní etika zásadně odmítá užití jiných prostředků než argumentace a zdůvodnění. Diskurs znamená, že jde o analýzu založenou na dialogu více stran, kdy je zvažována platnost jejich stanovisek, soudů a zájmů. Ideálem diskursní etiky je to, aby v dialogu zvítězil ten nejlepší argument, a to vlastní vahou (ne proto, že ho přednesl někdo např. ve významnější funkci).

Pro komunikativní společenství může být nebezpečím každá (byť přirozená) nerovnováha ve vztazích typu rodič–dítě, učitel–žák, lékař–pacient, domorodec–přistěhovalec apod. Musíme si uvědomit, že být v asymetrickém vztahu tím silnějším současně předpokládá chtít přispět k tomu, aby se ten slabší stal méně závislým, tj. stal se autonomnějším.

Ne vždy se však podaří dosáhnout výsledné názorové či hodnotové jednoty, shody, i když jsme přesně postupovali naznačenou cestou etického diskursu, tj. snažili jsme se situaci, problém probrat společně ze všech možných úhlů pohledu. Často se střetáváme s lidmi, na které správné argumenty neplatí, také s jinými, kteří zase zneužívají svou moc, takže výsledek diskursu nevzejde ze svobodné komunikace, ale ze skrytého nátlaku silnějšího. Mnozí lidé jsou neochotní vystoupit za svůj horizont a snažit se porozumět horizontům druhých. Toto všechno jsou jistě reálné překážky nastolení úspěšné diskursní etiky. Avšak musíme si uvědomit, že výsledná nejednota, která vzešla z diskursu, kde byly předloženy různé argumenty zúčastněných stran, kde byla snaha porozumět si, je vždy lepší než nejednota bez vyslechnutí a prozkoumání vzájemných argumentů.

Dalším možným zdrojem komunikačních nedorozumění bývá odlišný tzv. komunikační styl (Šišková 2001: 14), či komunikační etiketa (Průcha 2004: 150). Lidé různých kultur jsou při komunikaci ovlivněni svými kulturními zvyklostmi a tradicemi, tj. používají jiná gesta a další prostředky neverbální komunikace, jinak se zdraví, oslovují, odlišně řeší konfliktní situace. Příkladem rozdílného užití prostředků neverbální komunikace může být úsměv. Usměje-li se na druhého člověka Evropan či Američan, vyjadřuje tím dobrou náladu, přátelský vztah, sympatie. Naopak úsměv u Japonce či Korejce znamená rozpaky, nejistotu, omluvu.

Multikulturní komunikace je rovněž ovlivněna uznávanými hodnotami komunikujících stran. Proto je důležité znát a respektovat mnohdy odlišné hodnotové preference komunikujících.

Naším společným cílem je naučit se žít v multikulturní společnosti zahrnující množství odlišných sociokulturních skupin. Soužití s příslušníky menšin musí být založeno na

¹ Předními zastánci diskursní etiky komunikativního společenství jsou Jürgen Habermas a Karl-Otto Apel.

principech tolerance, respektu, dialogu a konstruktivní spolupráce. Nástrojem je multikulturní výchova. Ve vztahu k menšinám záleží pouze na nás, jak se k nim zachováme, jak jim budeme ochotni naslouchat, jaký prostor pro komunikaci poskytneme. Zároveň jim musíme dát dostatek informací o nás samotných, o našich potřebách, způsobech vidění, očekáváních. Chybný postoj je předem odsoudit, distancovat se, nepokusit se hledat společné cesty. Multikulturní soužití je možné pouze mezi partnery, kteří se nezbavují vlastní identity, uvědomují si ji, jsou sami sebou. Zároveň jsou ale tolerantní, nebojí se přijímat odpovědnost za svá rozhodnutí, za své činy.

A právě učitel je tou výchovnou autoritou, která se stává hlavním průvodcem labyrintem multikulturality. Proto při přípravě budoucích učitelů musí být věnována pozornost jejich multikulturní edukaci. Učitel se na jedné straně stále častěji setkává ve školních lavicích přímo s příslušníky menšin, na druhé straně je jeho úkolem připravovat příslušníky majority na každodenní střetávání s minoritami (v místě bydliště, ve škole, na ulicích, na pracovišti), na hledání společné cesty skrze vstřícnou komunikaci, vzájemné poznávání a pochopení odlišností.

SEZNAM LITERATURY

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999.

HENRIKSEM, J.-O., VETLESEN, A. J. *Blízke a vzdálené*. Boskovice: Albert, 2000.

HRACHOVCOVÁ, M., DOPITA, M., ZÍVALÍK, P. (ed.) *Multikulturalita, tolerance a odpovědnost*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000.

PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004.

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. Praha: ISV nakladatelství, 2001.

PŘIBÁŇ, J. *Jací můžeme být?* Praha: SLON, 2004.

ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001.

(*PhDr. Lucie Kudová působí v Ústavu filosofie a společenských věd Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové.*)